

Sóttvarnir, smitsjúkdómar og lýðheilsa

Þórólfur Guðnason sóttvarnalæknir
Embætti landlæknis

Lýðheilsa

- Hvað er lýðheilsa ?
 - Þröng skilgreining
 - “Absence of diseases”
 - Víðtæk skilgreining
 - “Public Health is the science and art of promoting health, preventing disease, and prolonging life through the organized efforts of society “ (WHO 1988)
 - “Public health is a social and political concept aimed at improving health, prolonging life and improving the quality of life among whole populations through health promotion, disease prevention and other forms of health intervention” (WHO 1998)
 - Lýðheilsa snýr að því að viðhalda og bæta heilsu, líðan og aðstæður þjóða og þjóðfélagshópa með almennri heilsuvernd og heilbrigðisþjónustu, heilsueflingu, rannsóknum og samfélagslegri ábyrgð. Lýðheilsustarf byggist á víðtækri samvinnu og þverfaglegum aðferðum og snertir m.a. félagsmál, umhverfismál og efnahagsmál (Lýðheilsustöð)

Lýðheilsuvísindi

- Lýðheilsuvísar (“health indicators”)
 - Söfnun og greining upplýsinga
 - Dánartíðni, lífslíkur, nýgengi og algengi sjúkdóma
 - Aldursdreifing, meðalaldur
 - Sumt erfitt að mæla t.d. lífsgæði, hamingja o.s.frv.
- Áhrifaþættir lýðheilsu (“health determinants”)
 - Sjá síðar.....

Lýðheilsuvísindi

- Áhrifabættir lýðheilsu
 - Erfðabættir
 - Kynbættir (hvítir, svartir, Asíu/latínó, og indjánar)
 - Þjóðfélagsstaða
 - Tekjur (per capita, dreifing)
 - Menntun
 - Jafnrétti
 - Stjórnvaldsákvarðanir
 - Umhverfisþættir og einstaklingsbundin hegðun
 - Reykingar
 - Offita (BMI ≥ 30 kg/m²)
 - Fæða

Lýðheilsuvísindi

- Áhrifaþættir lýðheilsu frh.
 - Heilbrigðiskerfi
 - Aðgengi, tryggingar
 - Jafnrétti
 - Kostnaður
 - Gæði
 - Tæknivæðing
 - Fjöldi og menntun starfsmanna
 - Áherslur (lækningar, fyrirbyggjandi, lýðheilsa)

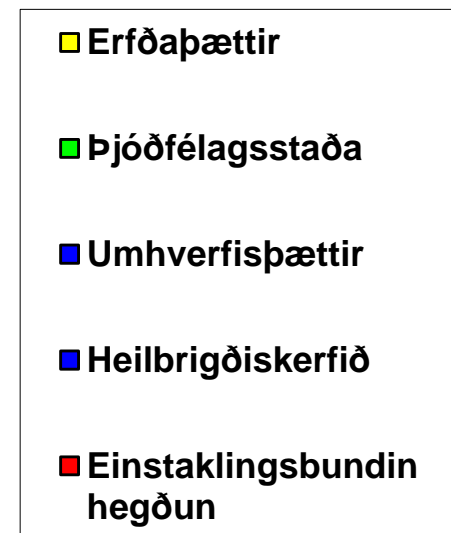
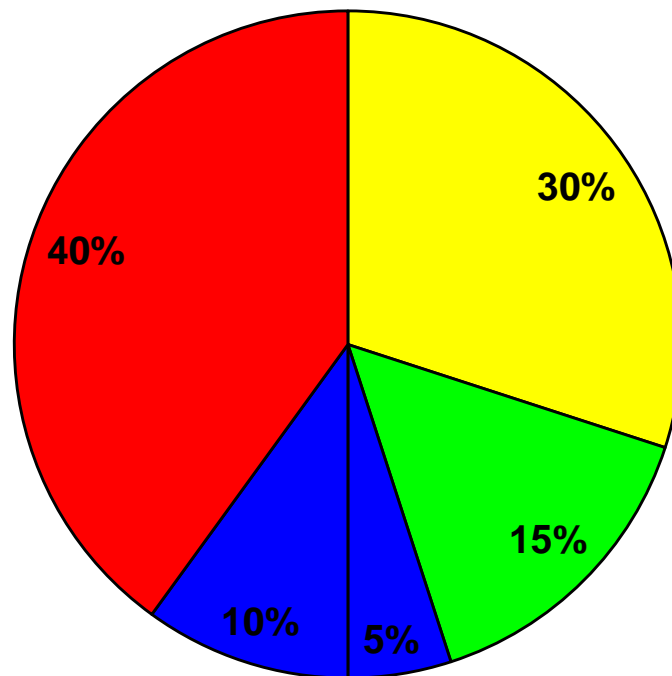

Lýðheilsuvísindi

- Áhrifaþættir lýðheilsu (“health determinants”)

Ótímabær dauði - USA

Lýðheilsuvísindi

- Faraldsfræði
 - Nýgengi (incidence)
 - Algengi (prevalence)
- Líftölfræði
 - Lýsandi
 - Greining upplýsinga
 - Samband áhrifaþátta og lýðheilsuvísa
 - Tengsl (“association”) vs. orsakir (“causal association”)

Sjúkdómsbyrði heimsins 2017

(“Global Burden of Diseases” WHO)

- Smitsjúkdómar 30%
- Ekki smitnæmir sjúkdómar 70%
 - Hjarta- og æðasjúkdómar
 - Öndunarfærasjúkdómar
 - Krabbamein
 - Næringarsjúkdómar
 - Slys og áverkar
 - Sjúkdómar tengdir þungun og fæðingu

Helstu heilbrigðisógnir heimsins 2019

- WHO
 - Smitsjúkdómar þrír af 10 helstu
 - Sýklalyfjaónæmi
 - Nýir smitsjúkdómar t.d. Ebóla
 - Heimsfaraldrar inflúensu
 - Loftmengun og loftslagsbreytingar

Smitsjúkdómar úr sögunni ?

- Á 7. áratug síðustu aldar lýsti landlæknir Bandaríkjanna, William H. Stewart, yfir fullum sigri á þeirri hættu sem samfélaginu stafar af smitsjúkdómum.
- Tímabært væri að snúa sér að mikilvægari ógn sem stafar af krónískum sjúkdómum!

www.lyfja.is

Beinþéttni- og kólesterólmælingar

Þér líður betur ef þú fylgist með heilsunni

LYFJA

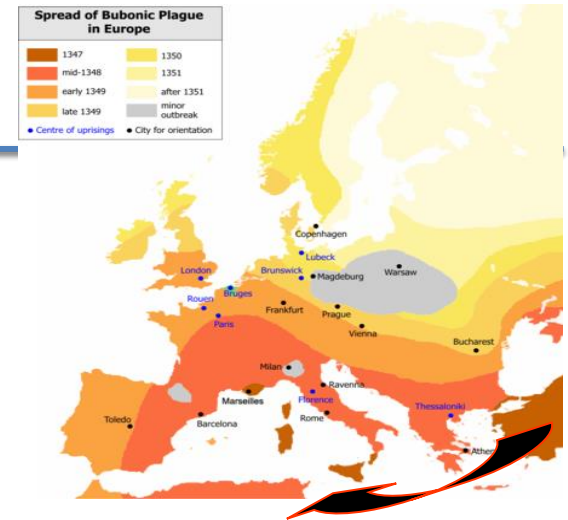

Smitsjúkdómar faraldrar

Ár	Sjúkdómur	Svæði	Látnir
426-429 f. Krist	Plague/typhoid	Grikkland	75.000-100.000
541-542	Svarti dauði	Evrópa	40% íbúa
1346-1350	Svarti dauði	Evrópa	30-70% íbúa
1707-1708	Bólusótt	Ísland	Um 26% íbúa
1816-1826	Kólera	Asía, Evrópa	>>100.000
1918	Spánska veikin	Heimurinn	75.000.000
1960-....?	HIV/AIDS	Heimurinn	>30.000.000
2002-2003	SARS	Asía, Evrópa, NA	775
2012-	MERS-CoV	Asía	~600 (30%)
2014-	Ebola	Afríka	~11.000 (40%)
2015-	Zíkaveira	Mið- og Suður Am
2020	SARS-CoV-2 (Covid-19)	Heimurinn	1 millj.
2050	Sýklalyfjaónæmi	Heimurinn	10 millj. (?)

Saga alþjóðlegra sóttvarna

- Feneýjar og Mílanó 1370-1374
 - Plágusýktum mönnum meinuð aðganga
 - Einangrun
 - Sóttkví
 - Eigur brenndar
- Stofnun heilbrigðisráðs Evrópuþjóða í Konstantínópel 1839
 - Áhersla lögð á að fylgjast með farsóttum í Mið-Austurlöndum
 - Alþjóðaheilbrigðissáttmáli samþykktur 1851
- Alþjóðaheilbrigðisstofnunin WHO (1948)
 - Alþjóðaheilbrigðisreglugerð samþykkt 1951

Saga sóttvarna á Íslandi

- Landlæknisembættið
 - Instruction for Bjarni Pálson Landsfysicus paa Island. Fredensborg 19. mai 1760.
- Koma upp vörnum gegn smitsjúkdómum, hafa eftirlit með sjúklingum spítalanna og limum tukthússins.
- Sinna ríikum sem fátækum,
- Taka í læri einn eða fleiri nemendur sem gætu veitt læknisþjónustu í öðrum landshlutum.
- Leiðbeina þeim ljósmæðrum sem fyrir voru í landinu.
- Lyfjagjafir til fátækra, skýrslugerðir og tilkynningaskylda til yfirvalda.

Saga sóttvarna á Íslandi

- 1773 reglugerð (forholdsregler) um ferðatakmarkanir til landsins vegna bólusóttar.
- Lög um bólusótt og hina austurlensku kólerusótt 1875.
- Sóttvarnarlög 1954
 - Sóttvarnanefndir undir yfirstjórn ráðherra
 - Sóttvarnaráðstafanir með ráði og aðstoð héraðslækna, (nú nefndir umdæmislæknar sóttvarna) hver í sínu héraði.
 - Hafa skyldi samráð við landlækni eða tilkynna honum um aðgerðir ella.
 - Löggjöfin tekur mið af alþjóðaheilbrigðisreglugerð WHO (1951)

Saga sóttvarna á Íslandi

- Beindist upphaflega að einstökum smitsjúkdómum
 - Bólusótt 1773->1805-> 1875
 - Kóleru 1875
 - Holdsveiki 1898
 - Berklum 1903->1921->1939
 - Kynsjúkdómar 1923->1978 -> 1986
 - Fýlasótt 1940
 - Sóttvarnasóttir (smitsjúkdómar) tilgreindir í alþjóðaheilbrigðisreglugerðinni 1951
- Breyting 1997 (núverandi sóttvarnalög)

Saga sóttvarna á Íslandi

- Sóttvarnalög 1997:
 - Einstaka sjúkdómar ekki tilgreindir í lögnum.
 - Fjallað um einstaka smitsjúkdóma í reglugerð
 - Almennar reglur settar um viðbrögð við farsóttum.
 - Áhersla lögð skýrar boðleiðir og skjóta ákvarðanatöku
 - Sóttvarnalæknir sem starfar á Embætti landlæknis ber ábyrgð á sóttvörnum undir yfirstjórn ráðherra.

Alþjóðaheilbrigðisreglugerðin 2005 og innleiðing hennar

Varð bindandi alþjóðasamningur frá 15. júní 2007

Saga sóttvarna á Íslandi

- Gildissvið sóttvarnalaga útvíkkað árið 2007
- Sjúkdómar sem valdið geta farsóttum og ógnað almannaeiðil,
 - Sjúkdómar sem smitefni, örverur eða sníkjudýr valda
 - Alvarlegar heilsufarslegar afleiðingar eiturefna og geislavirkra efna.
 - Óvenjulegir og óvæntir atburðir sem geta haft alvarlegar heilsufarslegar afleiðingar meðal þjóða heims.
 - SARS 2002-2003

Saga sóttvarna á Íslandi

- Tilkynningaskylda lækna skv. sóttvarnalögum
 - Tilkynningaskyldir sjúkdómar - persónugreinanlegir
 - Ákveðnir smitsjúkdómar, eiturefni, geislavirk efni, óvæntir atburðir
 - **Tilkynningar til sóttvarnalæknis**
 - Frá rannsóknarstofum og.....
 - Klínískar tilkynningar frá læknum
 - **Smitrakning**
 - Skráningarskyldir sjúkdómar – ekki persónugreinanlegir
 - Sýklalyfjanotkun og -ónæmi
 - Almennar bólusetningar

Ábyrgð sóttvarnalæknis

- Vöktun - söfnun upplýsinga
 - Halda smitsjúkdómaskrá
- Úrvinnsla upplýsinga
- Viðbrögð - aðgerðir (undir yfirstjórn ráðherra)
 - Almennar sóttvarnaráðstafanir – lögregla/almannavarnir
 - Ónæmisaðgerðir, einangrun, afkvíun, lokun skóla eða byggðarlaga, samkomubann
 - Einstaklingsbundnar sóttvarnaráðstafnir
 - Rannsóknir-meðferð-smitrakning
 - Einangrun (allt að 15 dagar) – lögregla

Lokaorð

- Margir smitsjúkdómar í dag ógna lýðheilsu auk eitufefna, geislavirkra efna og óvæntra atburða.
- Sóttvarnir mikilvægar á innlenda og alþjóðlega vísu
- Sóttvarnalög veita mikilvægan ramma um skjótar og áhrifaríkar aðgerðir gegn margs konar vá hér á landi.

